

تحلیل محتوای کتابهای درسی عمومی دوره متوسطه براساس میزان توجه به مباحث آموزش جهانی

نگارش

طاهره هاشمی بقا

استاد راهنما: دکتر سید محمد رضا امام جمعه

استاد مشاور: دکتر رضوان حکیم زاده

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

بهمن ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب طاهره هاشمی بقا متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن ها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و ماخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلا برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی می باشد.

طاهره هاشمی بقا

امضاء

دانشکده علوم انسانی

تحلیل محتوای کتابهای درسی عمومی دوره متوسطه براساس میزان توجه به مباحث آموزش جهانی

نگارش

طاهره هاشمی بقا

استاد راهنما: دکتر سید محمد رضا امام جمعه

استاد مشاور: دکتر رضوان حکیم زاده

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

بهمن ۱۳۸۹

ش

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم طاهره هاشمی‌نژاد، رشته برنامه‌ریزی درسی تحت عنوان تحلیل محتوای کتابهای درسی عمومی دوره متوسطه بر اساس میزان توجه به مباحث آموزش جهانی، که در تاریخ ۸۹/۱۱/۲۴ با حضور هیأت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار گردید و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (بدرجه عالی) امتیاز: ۱۹٫۵ دفاع مجدد مردود.

۱ - عالی (۲۰ - ۱۸)

۲ - بسیار خوب (۹۹/۱۷ - ۱۶)

۳ - خوب (۹۹/۱۵ - ۱۴)

۴ - قابل قبول (۹۹/۱۳ - ۱۲)

اعضای	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
استاد راهنما	دکتر محمدرضا امام‌جمعه	استادیار	
استاد مشاور	دکتر دهبوات حکیم‌زاده	استادیار	
استاد داور داخلی	دکتر غلامعلی احمدی	استادیار	
استاد داور خارجی	دکتر نعمت‌الله موسی‌پور	دانشیار	
نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر جلال ولی‌اللهی	استادیار	

دکتر غلامعلی احمدی
رئیس هیأت داوران
دانشگاه تربیت مدرس شیرازی

تقدیم به :

به مادر عزیز و پدر بزرگوارم

تقدیر و تشکر:

اکنون که در سایه الطاف پروردگار، کار بررسی و تدوین پژوهش حاضر به پایان رسیده است به مصداق آیه شریفه من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، بر خود لازم می دانم که از کلیه اساتید بزرگوار از جمله استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر سید محمدرضا امام جمعه و استاد محترم مشاور سرکار خانم دکتر رضوان حکیم زاده که با صبر و شکیبایی و راهنمایی های ارزشمندشان، بنده را در کلیه مراحل تحقیق یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

در ضمن از آقای دکتر بهرام صالح و آقای ابوالقاسم بهجت به خاطر همکاری صمیمانه و همفکری در انجام این تحقیق، تقدیر و تشکر می نمایم. همچنین از خانم مژگان اسفنجی که با درک و الایشان از پژوهش و دانش اندوزی، فرصت لازم برای انجام این پژوهش را برایم فراهم نمودند، قدردانی می نمایم.

در پایان از اعضای خانواده، خصوصاً از پدر و مادر دانا و صبورم که همواره مشوق و راهنمای من بوده اند، و اگر راهنمایی و صبرشان نبود، انجام این پژوهش برایم بسیار دشوارتر می شد، کمال امتنان را دارم. و از خداوند متعال برای پدرم که در روزهای پایانی این پژوهش ما را ترک کرد رحمت پروردگار را خواستارم.

چکیده:

هدف از این پژوهش تحلیل محتوای کتاب های عمومی دوره متوسطه بر اساس میزان توجه به مسائل و مباحث جهانی است. این مباحث به دلیل تغییرات سریع در عرصه های گوناگون اجتماعی در جهان و لزوم تحولی گسترده در جامعه جهانی از اهمیت خاصی برخوردار می باشد. در این پژوهش روش تحلیل محتوای کریپندروف (۲۰۰۴) که طرح برآورد پدیده در متن داده هاست به کار گرفته شده و برای تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده از روش های آماری توصیفی و استنباطی استفاده گردیده است. در طی این بررسی ۱۰ کتاب عمومی دوره متوسطه براساس هفت مفهوم کلی مطرح در برنامه های آموزش جهانی و تعداد ۴۹ مورد مولفه مورد تحلیل قرار گرفت. واحد تحلیل در این پژوهش می تواند یک جمله، کلمه و یا یک پاراگراف باشد که در بردارنده یکی از چند مولفه مورد نظر ما باشد. کلیه جداول، نمودارها، شکل ها، پاورقی و حتی تصویر روی جلد به عنوان واحد تحلیل مورد توجه قرار گرفته است. در این بررسی تعداد کل فراوانی ها ۵۸۷ مورد بود. که مجموعه کتاب های دین و زندگی با ۲۴/۸۷٪ و ۱۴۶ مورد بیشترین فراوانی و تاریخ معاصر با ۹/۰۲٪ و ۵۳ مورد کمترین فراوانی را داشتند. در میان هریک از کتابها ادبیات سوم و دین و زندگی اول هریک با ۶/۴۷٪ و ۳۸ مورد کمترین فراوانی و مطالعات اجتماعی با ۱۶/۳۵٪ و ۹۶ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. نتایج حاصل نشان می دهد، در حالی که به آموزش توسعه، محیطی، شهروندی و آموزش چند فرهنگی بیشتر از حد انتظار توجه گردیده، به آموزش صلح و برابری سلامت و آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات کمتر از حد انتظار توجه شده است. در درون هر مفهوم نیز مفاهیم به طور متوازن مورد توجه قرار نگرفته چنانکه به برخی مقوله ها هیچ اشاره ای نگردیده است. در بررسی مفاهیم به تفکیک هر کتاب و نتایج آزمون های آماری برای معنی دار بودن تفاوت ها معلوم گردید علی رغم نظر طراحان برنامه آموزش جهانی که باید مفاهیم به صورت تلفیقی در برنامه درسی پوشش داده شوند، مفاهیم به صورت متوازن مورد توجه نگرفته. به طوری که در کتاب دینی به آموزش سلامت، ادبیات آموزش چندفرهنگی و صلح، تاریخ و مطالعات اجتماعی آموزش شهروندی و در جغرافی و علوم زیستی به آموزش محیطی توجه بیشتری گردیده است.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، کتابهای درسی عمومی، دوره متوسطه، آموزش جهانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- بیان مساله تحقیق
۷	۳-۱- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۹	۴-۱- اهداف تحقیق
۱۰	۵-۱- سوالات یا فرضیه های تخصصی
۱۱	۶-۱- تعریف مفاهیم کلیدی

فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش

۱۹	۱-۲- مقدمه
۲۰	۲-۲- پیشینه نظری
۲۰	۱-۲-۲- آموزش متوسطه
۲۰	۱-۲-۲-۱- سیر تحول آموزش متوسطه در ایران
۲۴	۲-۲-۲-۲- روند تحول محتوای دوره متوسطه
۲۶	۲-۲-۲-۳- سیر تاریخی برنامه آموزش جهانی
۳۰	۱-۲-۲-۴- ویژگیهای برنامه آموزش جهانی
۳۴	۳-۲-۲- مفاهیم مطرح در آموزش جهانی
۳۴	۱-۳-۲-۲- آموزش توسعه

- ۳۴ ----- آموزش توسعه و مفهوم آن -۱-۱-۳-۲-۲
- ۳۵ ----- نقش نیروی انسانی در توسعه -۲-۱-۳-۲-۲
- ۳۶ ----- لزوم آموزش توسعه -۳-۱-۳-۲-۲
- ۳۷ ----- نقش آموزش در توسعه -۴-۱-۳-۲-۲
- ۳۸ ----- آموزش محیطی -۲-۳-۲-۲
- ۳۸ ----- آموزش محیطی و فلسفه آن -۱-۲-۳-۲-۲
- ۳۹ ----- مفهوم آموزش محیطی -۲-۲-۳-۲-۲
- ۴۰ ----- لزوم آموزش محیطی -۳-۲-۳-۲-۲
- ۴۲ ----- هدف از آموزش محیطی -۳-۲-۳-۲-۲
- ۴۲ ----- اخلاق زیست محیطی -۴-۲-۳-۲-۲
- ۴۴ ----- آموزش صلح و برابری -۳-۳-۲-۲
- ۴۴ ----- آموزش صلح و برابری و مفهوم آن -۱-۳-۳-۲-۲
- ۴۵ ----- لزوم آموزش صلح و برابری و پرهیز از خشونت -۲-۳-۳-۲-۲
- ۴۶ ----- برنامه های آموزش صلح -۳-۳-۳-۲-۲
- ۴۸ ----- آموزش سلامت -۴-۳-۲-۲
- ۴۸ ----- آموزش سلامت و مباحث مطرح در آن -۱-۴-۳-۲-۲
- ۴۹ ----- مواد مخدر و ایدز دو رویکرد مشترک -۲-۴-۳-۲-۲
- ۵۰ ----- ارتقاء سطح سلامت جهانی -۳-۴-۳-۲-۲
- ۵۱ ----- برنامه آموزش سلامت -۴-۴-۳-۲-۲

- ۵۲ ----- آموزش چند فرهنگی - ۵-۳-۲-۲
- ۵۲ ----- آموزش چند فرهنگی و مفهوم آن - ۱-۵-۳-۲-۲
- ۵۳ ----- لزوم آموزش چند فرهنگی - ۲-۵-۳-۲-۲
- ۵۴ ----- فرصت های برابری در آموزش - ۳-۵-۳-۲-۲
- ۵۶ ----- اثرات منفی آموزش تک فرهنگی - ۴-۵-۳-۲-۲
- ۵۷ ----- برنامه درسی چند فرهنگی - ۵-۵-۳-۲-۲
- ۵۸ ----- آموزش شهروندی - ۶-۳-۲-۲
- ۵۸ ----- آموزش شهروندی و مفهوم آن - ۱-۶-۳-۲-۲
- ۵۹ ----- ضرورت آموزش شهروندی - ۲-۶-۳-۲-۲
- ۶۱ ----- آموزش شهروند جهانی چیست - ۳-۶-۳-۲-۲
- ۶۱ ----- عناصر کلیدی برای شهروندان مسئول جهانی - ۴-۶-۳-۲-۲
- ۶۲ ----- توسعه حرفه ای معلمان به عنوان رهبران آموزش شهروندی - ۵-۶-۳-۲-۲
- ۶۳ ----- آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات - ۷-۳-۲-۲
- ۶۳ ----- آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات و ضرورت آن - ۱-۷-۳-۲-۲
- ۶۴ ----- چگونگی آموزش فناوری در برنامه درسی - ۲-۷-۳-۲-۲
- ۶۶ ----- پیشینه تحقیقات انجام شده - ۳-۲
- ۶۷ ----- تحقیقات انجام شده در داخل کشور - ۱-۳-۲
- ۷۰ ----- تحقیقات انجام شده در خارج از کشور - ۲-۳-۲
- ۷۳ ----- جمع بندی و نتیجه گیری از مباحث -

فصل سوم: روش پژوهش

- ۷۷ ----- ۱-۳- مقدمه
- ۷۸ ----- ۲-۳- ویژگیهای تحلیل محتوا
- ۷۹ ----- ۳-۳- مراحل تحلیل محتوای کتابهای درسی
- ۸۸ ----- ۴-۳- جامعه آماری
- ۸۸ ----- ۵-۳- حجم نمونه و روش نمونه گیری
- ۸۹ ----- ۶-۳- روش و ابزار جمع اوری اطلاعات
- ۸۹ ----- ۷-۳- روشهای آماری تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

- ۹۱ ----- ۱-۴- مقدمه
- ۹۲ ----- ۲-۴- سوال پژوهشی ۱
- ۹۶ ----- ۳-۴- سوال پژوهشی ۲
- ۱۰۲ ----- ۴-۴- سوال پژوهشی ۳
- ۱۰۴ ----- ۵-۴- سوال پژوهشی ۴

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری و پیشنهادها

- ۱۱۳ ----- ۱-۵- مقدمه
- ۱۱۴ ----- ۲-۵- بررسی نتایج
- ۱۱۹ ----- ۳-۵- محدودیت های پژوهش
- ۱۲۰ ----- ۴-۵- پیشنهادها

۱۲۴ ----- ۱-۴-۵- پیشنهادها پژوهش مبتنی بر نتایج پژوهش

۱۲۶ ----- ۲-۴-۵- پیشنهادها برای تحقیقات بعدی

۱۲۶ ----- خلاصه پژوهش

۱۲۸ ----- منابع فارسی

۱۳۴ ----- منابع انگلیسی

فهرست جداول

٢٢	جدول (١-٢)
٨٦	جدول (١-٣)
٩٤	جدول (١-٤)
٩٦	جدول (٢-٤)
٩٧	جدول (٣-٤)
٩٧	جدول (٤-٤)
٩٨	جدول (٥-٤)
٩٨	جدول (٦-٤)
٩٩	جدول (٧-٤)
٩٩	جدول (٨-٤)
١٠٠	جدول (٩-٤)
١٠٠	جدول (١٠-٤)
١٠١	جدول (١١-٤)
١٠٢	جدول (١٢-٤)
١٠٤	جدول (١٣-٤)
١٠٥	جدول (١٤-٤)
١٠٦	جدول (١٥-٤)
١٠٧	جدول (١٦-٤)

١٠٨ -----جدول (١٧-٤)

١٠٩ -----جدول (١٨-٤)

١١١ -----جدول (١٩-٤)

١١٢ -----جدول (٢٠-٤)

١٢١ -----جدول (١-٥)

فهرست نمودارها

۸۸ ----- نمودار (۱-۳)

۹۵ ----- نمودار (۱-۴)

۱۰۳ ----- نمودار (۲-۴)

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه :

زندگی در جامعه پیچیده امروزی که افراد علاوه بر تاثیر پذیری از خانواده، مدرسه و جامعه محلی در معرض تاثیرات وسیع رسانه های ارتباط جمعی قراردارند، نیاز به باز نگری دوباره در نوع و روش آموزشهای ارائه شده در این بخشها دارد .

از آنجا که مردم جوامع مختلف در قرن حاضر ناگزیر از زندگی با یکدیگر هستند و هیچ راه دیگری در پیش روی آنان نیست، ما موظفیم از طریق تمرکز بر ارتباط و یادگیری، خود را برای با هم زیستن به اعضای قابل و شایسته جامعه محلی جهانی بدل سازیم (عالی ۱۳۸۴ص ۵۳۲). و از آن رو آموزش و یادگیری به عنوان تغییری در جهت این روند حرکتی متفاوت با گذشته خواهد داشت.

گذر با شتاب و پیشرونده از گذشته به حال و از حال به آینده که ماهیتی جهانی، همه گیر و فراملیتی دارد، موسسات آموزشی و پرورشی را در معرض چالشهای دشواری قرار داده است. ادامه بقای نظام های تعلیم و تربیت از طریق آموزش سنتی، تکیه بر مطالب مندرج در کتابهای درسی، نگاه به دانش آموز به عنوان موجودی مطیع و گیرنده و محوردانستن معلم در جریان تعلیم و تربیت در دنیای پرشتاب امکان پذیر نیست (کیامنش ۱۳۸۳ص ۱۴). دنیای پیچیده و متحول امروز مستلزم یادگیری مداوم در زمان، فعالیت، حساسیت و خلاقیتی ویژه می باشد. لذا محدود بودن به مرزهای جغرافیایی جوابگوی نیاز امروز نخواهد بود.

دیوئی^۱ ریشه و زمینه تعلیم و تربیت را در تجارب شخصی دانش آموزان و جامعه آنها دانسته و بیان می‌دارد: "هر جامعه ای فرهیخته تر شود به این حقیقت می‌رسد که نه تنها مسئول حفاظت از محدوده زیستی خود است، بلکه در قبال یک جامعه بهتر آینده نقش دارد و مدرسه مهم ترین مکان برای انجام این عمل است (دیوئی ۱۹۱۶، به نقل از فرمینی فراهانی ۱۳۸۴ ص ۳۶۹).

این نکته قابل ذکر است که طرح مباحث جهانی و آموزش های خاص در این زمینه به معنای تزریق و تعصب برنامه های آموزشی واحد به امید کسب نتایج و تجارب یکسان با ایجاد یکنواختی و همگرایی در آثار و کارکردهای نظام تعلیم و تربیت نمی باشد (مهرمحمدی ۱۳۸۴ ص ۸) همچنین مطالعات تیمز نیز حاکی از تلاقی فرهنگ آموزشی هر کشور در فعالیت های آموزشی بوده و این مطلب در کتاب شکاف آموزشی به تفصیل مطرح گردیده (ترجمه سرکارانی، مقدم ۱۳۸۳). لذا طرح مباحث جهانی در برنامه های درسی و آموزشی با توجه به فرهنگ و روش های آموزشی فعال با هدف ایجاد احساسات انسانی مشترک در زمینه مشکلات جهانی موجود در جامعه امروز و زمینه سازی و تلاش در جهت حل معضلات و نارسایی ها به وسیله دانش آموزان امروز در جامعه فردا مد نظر می باشد.

به قول عطاران (۱۳۸۴) شخصیت انسان دارای ابعاد مختلفی است که یک تربیت همه جانبه که کل شخصیت او را در برگیرد می تواند نیازهای متنوع عاطفی و شناختی او را پاسخگو بوده و آموزش و پرورش در معنای عام و یا خاص آن در حال حاضر باید با تمرین دادن انسان برای یک زندگی مشترک جهانی او را به سوی ارزشها و اخلاقیاتی که کلی و جهان شمول بوده و انسان را جزمی و یک بعدی بار نیآورد. بلکه با پرورش حس همدلی و و همیاری بالا و توانایی تحمل دیگران به تلاقی اندیشه ها و تقارن آرمانها و خواسته ها صورت عمل ببوشاند (ص ۲۰۵).

آموزش جهانی فرایندی است که دانش آموزان ضمن شناخت کلی و جامع از هستی و محیط پیرامون خود به این باور دست می یابند که همه به یک اندازه در دنیا سهیم و شریک هستند..

آموزش این مباحث ضمن آگاهی همه جانبه دانش آموزان از مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی،

^۱ -Dewey

تفاوت های قومی و فرهنگی ملل و جوامع را فراهم ساخته و به دانش آموزان در زمینه درک چرایی ها، چیستی ها و پدیده ها یعنی بررسی روابط علی و معلولی بین وقایع و حوادث پیرامون جهان که بر کلیه جنبه های زندگی سایه می افکند یاری می رساند (خسروی ۱۳۸۴ ص ۶۹۳).

در واقع با تکیه بر اشتراکات افراد انسانی از یکطرف و مکان مشترک زندگی آدمیان در کره زمین، می توان سرنوشت مشترکی را برای انسان ها متصور شدو با این رویکرد در حوزه برنامه های درسی ، از آن رو که که صحبت بر سر تربیت انسان است، به مفاهیم جهانی فکر کرد.

پژوهش حاضر با طرح مباحث جهانی و با در نظر گرفتن لزوم و اهمیت طرح آن در دوره متوسطه به بررسی میزان توجه به این موارد در کتاب های عمومی این دوره به عنوان محتوای در دسترس پرداخته است.

۱-۲- بیان مساله تحقیق :

بی گمان تربیت انسان در همه جای جهان با تمام ابعاد گوناگون فردی و اجتماعی آن یکی از مهمترین دل مشغولی های اکثر نظام های تعلیم و تربیت می باشد . و این واقعیت که در طول تاریخ بشر ملت ها همیشه دارای مناسبات متقابل اقتصادی، اجتماعی و تاثیر و تاثر فرهنگی و هویتی بوده اند. لزوم توجه به رویکردهای جدید برنامه های درسی از جمله آموزش جهانی را بیش از پیش نمایان می سازد .

به قول تافلر^۲ با اشاره به این که نهادهای آموزش و پرورش به شدت تحت تاثیر رویکردهای جهانی قرار دارند انتظار می رود که آموزش و پرورش با تغییرات گوناگون در سطح ملی و بین المللی متناسب و هم سو وهم جهت باشد و اگر چنین نباشد منسوخ خواهد شد "(ترجمه افتخاری ۱۳۷۷).

2- Tafler